

2. Рубинштейн С.П. Проблемы общей психологии. / С.П. Рубинштейн – М. : Педагогика, 1976. – 203 с.
3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. / Савченко О. Я. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К., 2009. – 226с.
4. Семез А. Погляди В. Сухомлинського на моральні порушення дітей / А. Семез // Початкова школа. – 1998. - №4. – С. 55-56.
5. Сідлецька О. В. Моральне виховання молодших школярів (методичні поради, дидактичний матеріал) / О. В. Сідлецька // Початкове навчання та виховання. – 2006. - №19-21. – С. 80-92.

УДК 372

ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

І.В.Корякіна

***Анотація.** У статті підкреслюється необхідність зміни підходів до забезпечення успішної готовності дітей шестирічного віку до навчання в школі. Однією з базисних характеристик особистості є необхідність формування відповідальності за свої вчинки, поведінку, слова. Дається характеристика структурних компонентів відповідальності і розкриваються умови її виховання в дошкільному віці.*

***Ключові слова:** підготовка до школи, діти шостого року життя, особистість, відповідальність, свобода, структурні компоненти відповідальності, наступність дошкільної і початкової освіти.*

***Аннотация.** В статье подчеркивается необходимость изменения подходов к обеспечению успешной готовности детей шестого года жизни к обучению в школе. Одной из базисных характеристик личности является необходимость формирования ответственности за свои поступки, поведение, слова. Дается характеристика структурных компонентов ответственности и раскрываются условия её воспитания в дошкольном возрасте*

***Ключевые слова:** подготовка к школе, дети шестого года жизни, личность, ответственность, свобода, структурные компоненты ответственности, преемственность дошкольного и начального образования.*

***Summary.** The article underlines the necessity of changes in approaches to support of successful readiness of pre-schools to the school teaching. Forming the responsibility for own actions, behavior, statements is one of the personal's basic characteristics. Author clarifies the structure components of responsibility and reveals the conditions of its upbringing while pre-school age.*

***Key words:** preparing to the school, 5-year's old children, personality, responsibility, freedom, structure components of responsibility, heredity between pre-school educational establishment and school.*

Постановка проблеми. Ідеї безперервного навчання і виховання особистості, гуманізація навчально-виховного процесу, зміни термінів навчання в початковій ланці освіти гостро поставили проблему виявлення резервів підготовки дітей шостого року життя до школи. Необхідною умовою успішної навчальної діяльності й активного життя в класному колективі є відповідальне виконання кожним учнем своїх навчальних і позанавчальних обов'язків. Чим відповідальніша дитина за різних умов, тим успішніше вона буде опановувати знання і стане активним членом учнівського колективу. Якщо ж дитина буде не готовою до соціальної позиції школяра, то навіть при наявності необхідного запасу умінь і навичок, високого рівня інтелектуального розвитку, їй буде важко в школі.

Мета статті – визначити умови виховання відповідальності як базисної характеристики особистісної готовності дітей 6-го року життя до навчання в школі.

Аналіз досліджень і публікацій. У науковій літературі поняття відповідальності розглядається в різних аспектах. Відповідальність – філософське поняття, яке відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємин між особистістю, колективом, суспільством з точки зору свідомого здійснення взаємних вимог [4].

Залежно від суб'єкта відповідальних дій виділяється індивідуальна, групова, колективна відповідальність. В індивіда відповідальність формується як результат тих зовнішніх вимог, які до нього висуває суспільство, клас, даний колектив. Сприйняті індивідом вимоги стають внутрішньою основою мотивації його відповідальної поведінки, регулятором якої слугує сумління. Формування особистості передбачає виховання у неї почуття відповідальності, що стає її властивістю.

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

Виникає запитання, чому дорослі не завжди можуть передбачити негативні вчинки дітей і, подекуди, власні довільні дії тоді, вочевидь, не було б проблем у вихованні дисциплінованості дітей. Це, насамперед, пояснюється тим, що дорослі не можуть передбачити всіх тих складних обставин, які виникають у довіллі, в соціумі і викликають неочікувані вчинки чи окремі дії (це вулиця, референтні групи, друзі та ін.). Яка ж відмінність між довільними і незалежними вчинками людини?

Вчені (В.В.Котирло, К.А.Климова) відзначають, що довільні вчинки характеризуються нестійкістю, пасивною залежністю від зовнішнього світу, є випадковими і непередбачуваними; незалежні вчинки, навпаки, вирізняються усталеністю, самобутністю відносно середовища, що оточує нас, і, навіть, подекуди можливістю передбачення [5].

Педагоги (Н.П.Волкова, В.А.Караковський, С.Г.Карпенчук, І.В.Мартинюк, І.К.Матюша, Т.І.Сущенко та ін.) розглядають відповідальність як якість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з точки зору користі або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки із суспільними нормами, законами.

Психологи (Н.Л.Коломинський, К.Муздибаєв, А.А.Реан, Дж.Роттер та ін.), пов'язують відповідальність із цілком сформованою особистістю, розглядають її як специфічну для зрілої особистості форму саморегуляції і самодетермінації, що виступає в усвідомленні себе як причини вчинків, які вона здійснює, та їх наслідків; в усвідомленні і контролі своєї здатності виступати причиною змін у довіллі та своєму власному житті.

Відповідальність як психолого-педагогічна категорія постійно в центрі уваги В.О.Сухомлинського, бо вона – одна із домінуючих. У своїх роботах він неодноразово повертається до важливості виховання у дітей відповідальності за життя колективу, за товариша, за свої дії, за ставлення до навчання [7]. Гармонійне виховання В.О.Сухомлинський розумів як одночасно виховання дисципліни, обов'язку, відповідальності перед колективом, суспільством і перед самим собою – перед власною совістю. Свідоме дотримання людиною обов'язку – це і є, на його думку, вияв свободи [7].

Процес становлення людини довготривалий і потребує від педагога і сили волі, і фізичного здоров'я, і духовної енергії, і постійного пошуку варіантів впливу на вихованців, в тому числі і створення психологічних умов для виховання відповідальності.

Цікава думка відомого філософа Ганса Йонаса, який писав, що виховання за змістом має певну мету – самостійність індивіда, яка за своєю сутністю сама містить у собі здатність до відповідальності, – з її досягненням завершується й виховання. Тільки здатність взяти на себе відповідальність робить людину вільною [1].

Дослідники відзначають, що в діяльності старшого дошкільника значну роль грають такі мотиви, як почуття обов'язку перед іншими людьми, співчуття, бажання допомогти, зробити послугу, почуття власного достоїнства й ін. Мотиви суспільного характеру знаходять відображення в безпосередній поведінці дитини. Діяльність дітей, викликана соціально спрямованими мотивами, стає цілеспрямованою, самостійною, наполегливою, ініціативною.

Таким чином, дослідження в галузі психології особистості дошкільника свідчать про можливість засвоєння дітьми відомих форм поведінки, що забезпечують реалізацію соціально спрямованих мотивів діяльності. Поряд з іншими якостями особистості в дітей формується і відповідальність.

У поняття відповідальності в її розвинутому виді дослідники (К.А.Климова, В.Г.Нечаєва), вкладають такий зміст. Відповідальність – це якість особистості, що виражається в усвідомленні й емоційному переживанні необхідності виконання справи, що має значення для інших людей, а не тільки для самої себе. Таке розуміння й емоційне переживання обумовлює відповідну поведінку і діяльність, виражені в прийнятті на себе завдання і реалізації його [2].

Відповідальність, як і будь-яка інша якість особистості, має визначену психологічну структуру. До складу будь-якої якості особистості входить, з одного боку, визначений мотив, що забезпечує позитивне ставлення людини (дитини) до тієї поведінки, у якій виражається дана якість, з іншого боку, засвоєні (закріплені) способи (чи форми) поведінки. При формуванні тієї чи іншої якості, у дитини спочатку виникає відповідна стійка в даній конкретній ситуації, а потім, у процесі подальшого вправлення, вона узагальнюється і переноситься в інші життєві ситуації.

Учені виділяють такі показники початкових форм відповідальності в дошкільному віці:

– усвідомлення дитиною необхідності і важливості обов'язкового виконання діяльності, що має значення для інших людей;

характер дій, спрямованих на успішне виконання суспільно значимої діяльності: вчасно приступає до неї, намагається побороти труднощі і перешкоди, що виникають, застосовує найбільш

раціональні прийоми, доводить справу до кінця, переробляє, якщо вийшло недостатньо вдало. Характер дій виражається в безпосередньому виконанні суспільно корисної діяльності;

емоційне переживання завдання, характеру і результату його виконання. Емоційні переживання виражаються в міміці, рухах дитини, у загальній емоційній чуйності;

усвідомлення того, що доведеться відповідати, відзвітувати перед тими людьми, для яких чи на прохання яких доручення чи обов'язки виконуються.

Очевидно, що кожний з виділених показників сам по собі не може бути єдиним об'єктивним показником відповідальності, оскільки відбиває лише якусь одну сторону цієї якості. Відомі, наприклад, випадки правильної оцінки дитиною свого ставлення чи ставлення інших людей до суспільно значимої діяльності, а реальна поведінка не відповідає цьому.

Визначаючи рівень сформованості відповідальності, умовно поділяють дошкільників на три групи. I група – діти з високим, II – із середнім і III – з низьким рівнем розвитку відповідальності.

У I групу входять ті діти, що посилюють суспільно корисну діяльність виконують, як правило, відповідально, навіть у тому випадку, якщо в них немає помітного інтересу до неї. Їхні безпосередні дії можна охарактеризувати як цілеспрямовані, самостійні, наполегливі, ініціативні. Вони керуються ці діти обов'язку перед вихователями, батьками, товаришами.

Емоційний стан дітей I групи в процесі виконання відрізняється заклопотаністю, занепокоєнням. Часто, особливо при вдалому подоланні труднощів і перешкод, завершені справи, спостерігається радість, стан натхнення, моральне задоволення, при невдалому чи недостатньо вдалому – засмучення, невдоволення собою, сором.

Діти, що увійшли в II групу, відрізняються тим, що відповідальність, яка виявляється ними до конкретних справ, наприклад, до чергування в їдальні, могла не виявлятися в будь-яких інших видах суспільно корисної діяльності. У звичних умовах дії дітей є цілеспрямованими, самостійними; вони виявляють також здатність до наполегливості, завзятості, ініціативи. Змінені чи нові умови іноді викликають дії протилежного характеру: діти легко відволікаються, не закінчують справу, яку почали виконувати, виявляють зайву квапливість (повільність), що призводить до недбалості, неакуратності.

Провідними мотивами діяльності цих дітей при відповідальному виконанні суспільно значимих справ служать: почуття обов'язку, що формується, звичка до відповідального виконання повсякденних справ, прагнення одержати схвалення оточення людей. Однак досить чітко проявляється і інтерес до справи, що свідчить про поєднання особистих і суспільних інтересів дітей. Невідповідальне виконання мотивується небажанням виконувати, нерозумінням значимості тієї чи іншої справи, відсутністю інтересу.

Емоційний стан дітей II групи в процесі відповідального виконання суспільно значимої справи також виражається заклопотаністю, занепокоєнням; завершивши роботу, діти переживають моральне задоволення, радість. Невідповідальне виконання супроводжується байдужістю, іноді невдоволенням і навіть обуренням.

Представники III групи будь-який вид суспільно корисної діяльності, якщо вона не збігається з їхніми інтересами і запитамі в даний момент, виконують завжди невідповідально, а іноді взагалі відмовляються від виконання.

Дії цих дітей відрізняються поспішністю чи повільністю, відсутністю самостійності й ініціативності. Справа, яку розпочали, не доводиться до кінця. Діяльність, що збігається з інтересами дитини, виконується ними самостійно, цілеспрямовано. У такого роду справах у деяких дітей виявляється наполегливість, ініціатива.

Мотивами діяльності при невідповідальному виконанні виступають острах покарання, слухняність. Відповідальне виконання виникає в силу особистого задоволення, особистої користі, інтересу до самого процесу діяльності [5].

Отже, можемо сказати, що відповідальність дошкільника як якість особистості носить ситуативний і нестійкий характер і залежить від умов навчання та виховання дитини.

Залежність взаємин дітей з іншими людьми від ступеню відповідальності виявляється не тільки в ігровій, але й в інших видах діяльності. Чим відповідальніше виконує дитина доручену їй справу в загальній колективній праці, тим охочіше інші люди вступають у ділові відносини з нею. Ця залежність виявляється і при виконанні дітьми посиленої суспільно корисної діяльності.

Таким чином, чим відповідальніша дитина у своїх взаємостосунках з іншими людьми, тим більш активним і потрібним членом колективу, що складається, вона стає. Це створює реальні можливості для подальшого виховання відповідних рис особистості дитини. Беручи до уваги, що ті взаємостосунки, які починають складатися в дошкільному дитинстві, надалі можуть стати стійкими

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

якостями особистості, рисами характеру, необхідно вчасно і педагогічно правильно організувати роботу з їх формування [5].

У формуванні якостей особистості вирішальну роль відіграє діяльність, що має суспільно корисну спрямованість. Для дітей дошкільного віку найбільш доступним видом суспільно корисної діяльності є посильні доручення й обов'язки, спрямовані на надання допомоги, прояв уваги до оточення. Систематичне відповідальне виконання дитиною такого роду доручень і обов'язків, при керівній і спрямовуючій ролі вихователя, сприяє утворенню стійких форм поведінки, приносить дитині моральне задоволення.

Виховний ефект доручень і обов'язків багато в чому залежить від організації і тих задач, які ставить вихователь. Вихователь повинен використовувати широко такі методичні прийоми, за допомогою яких можна викликати у дітей прагнення виконати доручену їм справу якнайкраще. Це пряме роз'яснення дітям значимості і необхідності обов'язкового і гарного виконання майбутньої справи. Одночасно слід уточнювати, обговорювати разом з дітьми шляхи найбільш раціонального виконання доручення.

Пряме пояснення значення доручень здійснюється в тому випадку, якщо дітям треба буде виконати незнайомий для них вид суспільно корисної діяльності. Якщо ж подібна діяльність виконувалася дитиною раніше, слід обмежитися лише нагадуванням її значення і деяких шляхів найбільш раціонального виконання.

Широко використовується контроль і облік виконання дітьми доручень і обов'язків з метою виховання у дітей умінь доводити розпочату справу до кінця, точно і своєчасно закінчувати її. Особливу увагу слід приділяти врахуванню інтересів і схильностей дитини. Якщо, наприклад, дитина любить малювати, їй варто доручити таку справу, складовою частиною якої було б малювання.

У залежності від ступеня складності майбутньої справи дитині необхідно пояснити і показати техніку виконання, або запропонувати самостійно подумати, як варто виконати: що спочатку, що потім, коли краще почати, закінчити, які можуть зустрітися труднощі, перешкоди, як перебороти їх. Зусилля дитини слід заохочувати. Треба постійно звертати увагу дітей на те, що це прояв уваги до оточення. Систематичне відповідальне виконання дитиною такого роду доручень і обов'язків, при керівній і спрямовуючій ролі вихователя, сприяє утворенню стійких форм поведінки, приносить їй моральне задоволення.

Також слід розвивати вміння і виховувати бажання за власною ініціативою брати активну участь у суспільно корисній діяльності; у навчанні самостійному плануванню виконання доручень чи обов'язків, організації цієї діяльності.

Також особливу увагу слід приділяти вихованню творчого підходу до реалізації діяльності, використовувати такі прийоми, що обумовлювали б ініціативу і самостійність дитини. Однією з необхідних умов подальшого розвитку відповідальності є обов'язковий контроль за діяльністю дитини. Призначення контролю складається не тільки в оцінці виконання дитиною заданих їй вимог, але й у наданні своєчасної допомоги, підтримки. Оскільки контроль за діяльністю дитини здійснюється в умовах суспільного виховання не тільки дорослими людьми, але і товаришами, важливо правильно використовувати цей фактор.

Поряд з контролем необхідна організація систематичного звіту дитини як перед дорослими, так і перед іншими дітьми. Важливо, щоб дитина усвідомлювала, що з неї запитують, що особисто вона, а не хто-небудь інший зобов'язаний виконати доручену йому справу.

Відповідальність – це якість особистості, джерела якої під впливом виховання зароджуються і виявляються вже в період дошкільного дитинства. Правильна організація роботи з виховання відповідальності має велике значення як для формування особистості дитини, так і для підготовки її до школи.

Відповідальністю дитини 6-7 річного віку є такі прояви, що виражаються:

- у розумінні дитиною значимості і необхідності обов'язкового і якісного виконання діяльності, що має значення не тільки для неї особисто, але і для інших людей, а також у готовності відповідати за зроблене;
- в емоційному переживанні морального задоволення при успішному і переживання незадоволення при незадовільному виконанні суспільно корисної діяльності;
- у цілеспрямованому, самостійному, наполегливому характеру дії при безпосередньому виконанні суспільно корисної діяльності.

Висновки. При організації педагогічного процесу, спрямованого на подальший розвиток відповідальності у дітей старшого дошкільного віку, необхідно враховувати ті моральні надбання, що під впливом виховання засвоюються дитиною в попередні роки життя. Опора на моральний досвід

дітей дозволяє застосувати диференційований підхід у роботі з подальшого становлення розвитку цієї якості у дітей-дошкільників.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження можуть бути пов'язані з вивченням взаємозалежності свободи і відповідальності у дітей дошкільного віку в процесі підготовки їх до навчання в школі з шести років.

Література

1. Йонас Г. Принцип відповідальності : У пошуках етики для технологічної цивілізації : Пер. з нім. / Г. Йонас – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
2. Климова К. А. О формировании ответственности у детей 6-7 лет / Климова К. А. – М. : Просвещение, 1967. – 384 с.
3. Корчак Я. Как любить детей / Я. Корчак – М. : Знание, 1968. – 96 с.
4. Культура спілкування / за ред. Є. І. Коваленко, С. В. Кириленко, Н. М. Щербань. – К. : ІЗНМ, 1997. – 129 с.
5. Котирло В.К. Виховання слухняності у дітей / В. К. Котило. – К. : Радянська школа, 1978. – 102 с.
6. Петерина С. В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста / С. В. Петерина. – М. : Просвещение, 1986. – 95 с.
7. Сухомлинський В.О. Дисципліна і самодисципліна. Відповідальність перед колективом і перед самим собою / Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К. : Радянська школа, 1977. – 670 с.

УДК 371.134 (045)

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Ю.М.Косенко

Анотація. В статті розкривається сутність творчої особистості майбутнього вихователя, умови її формування в процесі професійного навчання.

Ключові слова: творча особистість, вихователь, професійне навчання.

Аннотация. В статье раскрывается сущность творческой личности будущего воспитателя, условия ее формирования в процессе профессионального обучения.

Ключевые слова: творческая личность, воспитатель, профессиональное обучение.

Summary. The author in the article reveals the essence of creative personality of prospective pre-school teacher and the conditions of its forming in the process of professional training.

Key words: creative personality, pre-school teacher, professional training.

Постановка проблеми. Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства, зміни, що відбуваються у різних сферах людського життя, зумовлюють зростання соціальної ролі творчої особистості – людини з високим рівнем інтелекту, активної, мобільної, здатної до продуктивної праці, інноваційної діяльності, особистісного самовираження у професії. В умовах інноваційних змін, що сьогодні відбуваються в системі дошкільної освіти України, особливо відчутна потреба у вихователях, спроможних бути творцями педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі, впроваджувати новітні педагогічні технології, створювати розвивальне творче середовище для своїх вихованців, спонукати їх до творчого самовираження. За таких умов актуалізується проблема формування творчої особистості педагога дошкільної освіти ще на етапі його професійного навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. За визначенням філософів, психологів, педагогів (В.Андреев, Д.Богоявленська, Р.Грановська, А.Зак, В.Кан-Калик, Н.Кічук, В.Цапок та ін.) творча особистість – це індивідуальність, яку вирізняє високий рівень загальних і професійних знань, прояв творчих здібностей, потяг до нового, оригінального [1; 2; 3]. До найважливіших якостей творчої особистості педагога Ю.Кулюткін відносить: прагнення до самореалізації, що характеризується проявом власних творчих сил і здібностей, постійним зростанням та збагаченням власних внутрішніх можливостей, що впливає на підвищення рівня професійної діяльності; захоплення справою як життєвим покликанням, що є проявом високої зацікавленості, глибокої задоволеності професійною діяльністю, постійної готовності до вдосконалення себе у професії; аутентичність особистості як щиро та відверту позицію